

Барко В. І. доктор психологічних наук,
головний науковий співробітник
Державного науково-дослідного
інституту МВС України
<https://orcid.org/0000-0003-4962-0975>

Барко В. В. кандидат педагогічних наук,
провідний науковий співробітник
Державного науково-дослідного
інституту МВС України
<https://orcid.org/0000-0002-3836-2627>

Захаренко Л. М. кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем психологічного
забезпечення та психофізіологічних досліджень
Національної академії внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-2121-0862>

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З ВИКОРИСТАННЯМ АДАПТОВАНОГО УКРАЇНСЬКОМОВНОГО ОПИТУВАЛЬНИКА 16-PF КЕТТЕЛЛА

Стаття присвячена проблематиці встановлення психодіагностичних можливостей україномовної версії відомого психодіагностичного інструменту дослідження структури особистості - шістнадцятифакторного опитувальника Р. Кеттелла (16-PF). Автори статті репрезентують результати експериментального дослідження щодо встановлення психодіагностичного потенціалу адаптованого опитувальника. Розкрито методологію і структуру проведеного дослідження, розраховано основні психометричні характеристики адаптованого опитувальника. Показано, що використання українськомовного опитувальника Кеттелла дозволяє визначити особистісну типологію працівників, адаптований опитувальник можливо ефективно використовувати з метою психологічного забезпечення діяльності поліцейських, зокрема, при професійному доборі персоналу.

Ключові слова: Опитувальник Кеттелла; Національна поліція; українськомовна адаптація; психометричні показники; надійність; валідність.

Вступ. Професійна діяльність правоохоронців в умовах воєнного стану в державі сьогодні потребує суттєвого підвищення ефективності роботи в напрямі забезпечення правопорядку і публічної безпеки громадян, профілактики і розкриття злочинів, надання населенню сервісних послуг і правової допомоги тощо. Одним із засобів підвищення ефективності діяльності правоохоронців є оптимізації системи психологічного вивчення працівників, що уможливить покращання процедур професійного добору і призначення на посади персоналу [1]. Упродовж останніх років психологи нашої держави багато що зробили в цьому напрямі, зокрема, вдосконалили психодіагностичний інструментарій вивчення особистості, адаптували деякі зарубіжні психологічні тести для використання в поліції, розробили психограми основних поліцейських професій (Barko, Dubova, Kryvolapchuk,

Ostapovich 2018; Barko, Okhrimenko, Medvediev, Sprynchuk 2020; Syzonenko, 2020; Bondarenko, Yevdokimova, Sydorchuk, Dzhazhyk, Kalashnik, Slyusar, Pavlenko, Verbovskiy, Bloschynskiy 2020; Miloradova, Okhrimenko, I., Bondar, Okhrimenko, S., Pashko, 2021) [2, 3, 4, 5]. Це розширило можливості психологів в роботі з персоналом поліції, проте досвід показує, що з метою дослідження особистості продовжується застосування зарубіжних методики, перекладених російською мовою. Тому зростає актуальність розробки українськомовних версій опитувальників і встановлення їх психодіагностичного потенціалу, зокрема, поширеного суб'єктивного опитувальника Р. Кеттелла – 16-PF.

Метою даної статті є встановлення психодіагностичних можливостей українськомовної версії опитувальника Кеттелла 16-PF.

Завдання статті – а) визначити методологію і послідовність процесу адаптації; б) провести тестування репрезентативної вибірки працівників поліції з використанням українськомовного опитувальника; в) встановити основні психометричні показники нового опитувальника.

Теоретичне підґрунтя. Дослідники зарубіжних країн неодноразово підіймали в публікаціях питання психологічного вивчення професійної діяльності працівників правоохоронних органів, діагностики психологічної придатності до службової діяльності, підбору діагностичного інструментарію для проведення професійного добору персоналу (Barrett G. V., Miguel R. F., Hurd J. M., Lueke S. B., Tan J. A., Cochraine R. E., Tett R., Vandecreek L., Ono, M., Sachau, D.A., Deal, W.P., Englert, D.R., Taylor, M.D., Chibnall, J.T., Detrick, P., Luebbert, F. Saldago, B. Sanders, M.C., Wolfe S.E. [5-10; 19; 21]. Вивчення літературних джерел свідчить про те, що з метою психологічного вивчення індивідуальних особливостей персоналу науковці використовують різні методи. До найпоширеніших відносяться психодіагностичні методи - опитувальники 16-PF (Cattell), NEO-BFI і NEO-PI (Costa & McCrae), Hogan Personal Inventory (HPI); Californian Psychological Inventory (CPI); Working Readiness and Adaptation Profile (WRAP); Survey of Life Experience (SOLE); Invalid Personality Inventory (IPI); Gilford-Zimmerman Temperament Survey (GZTS), Position Analysis Questionnaire (PAQ) та інші [5, 6, 7, 8, 9, 10].

Опитувальник шістнадцяти особистісних факторів Р.Б. Кеттелла (16-PF) - це суб'єктивний опитувальник для самооцінки особистості, який уможлиблює оцінку й вимірювання психологічних параметрів: здатність до розуміння, когнітивний стиль, відкритість до змін, здатність до емпатії, рівень довіри, міжособистісні потреби, самооцінку, толерантність до фрустрації, тривожність, адаптивність, емоційну стабільність та поведінкові проблеми. Його традиційно використовують в багатьох прикладних галузях психології, наприклад в профорієнтаційній роботі, при плануванні кар'єри та призначенні на посади [11; 12].

З метою з'ясування основних чинників, що лежать в основі психологічного опису особистості, Кеттелл використав техніку факторного аналізу. Вчений проаналізував список із 4500 прикметників, що характеризують особистість, здійснив експертну оцінку людей за кожним із них, виокремив на їх основі низку біполярних («поверхневих») рис. Факторний аналіз останніх привів до виявлення спочатку 12 персональних факторів, пізніше було встановлено ще 4 додаткові, разом вони утворили 16 основних або вихідних рис [13, 14, 15; 16, 17, 18, 19]. Подальші дослідження дозволили встановити п'ять глобальних факторів, що лежать в їх основі. Вчений остаточно виявив, що структура особистості є ієрархічною [20, 21, 23, 24].

Перші спроби використання українськомовної версії тесту Кеттелла мали місце після розробки українськомовного варіанту (В. Барко, І. Клименко, В. Криволапчук, 2010). Використання опитувальника тоді дозволило практичним психологам робити обґрунтований висновок щодо структури особистості правоохоронців для прогнозування ефективності службової діяльності [4]. Проте робота щодо адаптації опитувальника не була закінчена: потрібно було отримати основні психометричні показники на репрезентативній вибірці респондентів. Наукова новизна цього дослідження полягає в тому, що вперше на основі експериментального дослідження авторами встановлено психодіагностичні можливості опитувальника 16-PF Кеттелла; визначено основні психометричні показники українськомовного варіанту.

Методи дослідження. З метою вирішення поставлених завдань у 2022-2023 роках проведено тестування працівників Національної поліції України, а також курсантів закладів вищої освіти МВС (Національної академії внутрішніх справ і Харківського національного університету внутрішніх справ). Для цього були відібрані працівники і курсанти, які характеризуються експертами як успішні. Загалом обстежено 290 респондентів (200 чоловіків і 90 жінок віком від 18 до 30 років). Така вибірка є репрезентативною і дозволяє робити статистично значущі висновки на довірчому рівні ймовірності 0,95 із теоретичною статистичною похибкою 0,01. Перед

початком тестування проводилася підготовча робота: респондентам повідомлялися призначення і мета тестування, роз'яснювалася інструкція, пропонувалася стимульний матеріал опитувальника. При тестуванні дотримувалися загальноприйнятні стандартні умови щодо приміщення, його освітленості; часу обстеження тощо.

Методи дослідження: вивчення і аналіз літературних джерел, присвячених теоретичним і прикладним аспектам вивчення професійної придатності поліцейських; психологічна діагностика; опитування та інтерв'ювання поліцейських, експертне оцінювання, кореляційний аналіз. Статистичний аналіз даних проводився з використанням програм Microsoft Excel та SPSS Statistics. *Об'єктом* дослідження є україномовна версія опитувальника 16-PF Кеттелла, *предметом* – встановлення його психодіагностичних можливостей.

Результати й обговорення.

Опитувальник 16-PF Кеттелла містить шістнадцять основних факторів. Наведемо їхній перелік і тлумачення.

Діапазони: "-" від 1 до 3; "+" від 8 до 10

Фактор А + Відкритість

Готовий до нових знайомств, привітний, уважний до людей, природний у користуванні, легко скорочує дистанцію.

Фактор А - Замкнутість

Замкнутий, скептичний, негнучкий у стосунках з людьми, схильний до усамітнення, сконцентрований на власних думках та почуттях, дистантний (офіційний).

Фактор В + Високий інтелект (Кміпливість)

Кмітливий, вміє аналізувати ситуації, здатний до осмислених висновків, інтелектуальний, культурний

Фактор В - Низький інтелект (Обмежене мислення)

Труднощі в навчанні, в умінні аналізувати та узагальнювати матеріали, легко здається, зіткнувшись із труднощами.

Фактор С + Емоційна стабільність

Спокійний, зрілий, впевнений, чуттєво постійний, не боїться складних ситуацій, емоційно стійкий

Чинник С - Емоційна нестійкість (Дратівливість)

Невпевнений, нетерплячий, дратівливий, схильний до стурбованості, відкладає вирішення складних питань, тривожиться.

Фактор Е + Незалежність (Домінантність)

Пробивний, самовпевнений, твердий, непоступливий, неподатливий, береться лідирувати, керувати

Фактор Е - Поступливість (Покірність)

М'який, поступливий, залежний, лагідний, легко потрапляє у залежність, уникає ролі лідера, підкоряється, ведеться

Фактор F + Безтурботність

Безтурботний, імпульсивний, балакучий, веселий, радісний, живий, готовий реагувати, виявляти почуття

Фактор F - Стурбованість (Заклопотаність)

Серйозний, заглиблений у себе, стурбовано-задумливий, песиміст, стриманий, розважливий, під самоконтролем

Фактор G + Свідомість (Совісність)

Витриманий, рішучий, обов'язковий, відповідальний, завжди готовий до дії, ґрунтовний, наполегливий у досягненні мети, соціально-нормований

Фактор G - Безпринципність (Легковажність)

Недбалий, легковажний, ненадійний, непостійний, легко здається, зіткнувшись із труднощами створює перешкоди та труднощі, з претензіями, не пов'язує себе правилами

Фактор H + Сміливість

Авантюрний, легко знайомиться з людьми, реактивний, бадьорий, заповзятливий, ризикує

Фактор H - Боязкість

Нерішучий, боязкий, уникає відповідальності та ризику

Фактор I + Піддатливість

Сентиментальний, з розвиненими естетичними потребами, співчуває та шукає співчуття в інших, привітний, вимагає уваги інших, іпохондричний

Фактор I - Жорсткість

Реаліст, сподівається на себе, бере на себе відповідальність, суворий, жорсткий, самостійний, буває цинічний, нечутливий до свого фізичного стану, скептичний

Фактор L + Підозрілість

Ревнивий, замкнутий, задумливий, твердий, подразливий, надмірно зарозумілий, спрямований на себе, незалежний

Фактор L - Довірливість

Дружній, прямодушний, відкритий, розуміючий інших, поблажливий, спокійний, добродушний, не заздрисний, вміє уживатись з людьми

Фактор М + Мрійливість
(Непрактичність)

Заглиблений у себе, цікавиться наукою, теорією, сенсом життя, має багату уяву, безпорадний у практичних справах, мрійливий, переважно веселий, не виключені істеричні прояви, безгосподарний

Фактор М - Практичність

Цікавиться фактами, зважає на обставини, інтереси спрямовані на безпосередній успіх, спонтанно нічого не робить, реалістичний, надійний, серйозний, господарський, але завжди орієнтований на зовнішню реальність і загальноприйняті норми, приділяє увагу дрібницям

Фактор N + Витонченість (Гнучкість)

Вишукано-витончений, рафінований, завжди під самоконтролем, естетично розбірливий, світський, розуміє себе, розуміє інших, честолюбний, дещо невпевнений і невадоволений

Фактор N - Прямолінійність (Простота)

Простий без «блиску», відкритий, гарячий, спонтанний у поведінці, має простий смак, відсутній самоаналіз, не аналізує мотиви поведінки інших, задоволений тим, що має

Фактор O + Схильність до почуття провини (Тривожність)

Боязкий, невпевнений, тривожний, стурбований, депресивний, чуйний, легко впадає в розгубленість, має сильне почуття обов'язку, надто дбайливий, сповнений страхів

Фактор O - Самовпевненість

Вірить у себе, спокійний, вмie потішитися, впертий, бачить сенс у доцільності, неохайний, безстрашний, живе простими справами, нечутливий до думки про себе

Чинник Q1 + Радикалізм

Має інтелектуальні інтереси та сумніви щодо фундаментальних проблем, скептичний, прагне переглянути існуючі принципи, схильний до експериментування та нововведень

Фактор Q1 – Консерватизм (Ригідність)

Схильний до підтримки встановлених понять, норм, принципів, традицій; сумнівається у нових ідеях, заперечує необхідність змін

Чинник Q2 + Самостійність

Віддає перевагу власній думці, незалежний у поглядах, прагне до самостійних рішень і дій

Чинник Q2 - Залежність від групи

Конформний, залежний від чужої думки, надає перевагу ухваленню рішення разом з іншими, орієнтований на соціальне схвалення

Чинник Q3 + Самоконтроль

Дисциплінований, точний у виконанні соціальних вимог, хороший контроль за своїми емоціями, турбується про свою репутацію

Чинник Q3 - Імпульсивність

Внутрішньо конфліктний, має низький самоконтроль, недисциплінований, не дотримується правил, спонтанний у поведінці, підпорядкований пристрастям

Чинник Q4 + Внутрішня напруженість

Збуджений, схвилюваний, напружений, дратівливий, нетерплячий, із спонуканнями, що не знаходять розрядки

Чинник Q4 - Внутрішня розслабленість

Флегматичний, релаксований, млявий, лінивий, розслаблений, недостатньо мотивований, задоволений собою

Упродовж кількох десятиліть дослідження Кеттелл та його колеги підтверджували список факторів. Достовірність структури опитувальника 16-PF була підтверджена в багатьох дослідженнях (Cattell & Krug, 1986; Conn & Rieke, 1994; Hofer і Eber, 2002) [18, 19, 20]. Також підтверджено всебічність рис 16-PF, оскільки параметри інших поширених особистісних тестів (наприклад, NEO Personality Inventory, California Psychological Inventory, Personality Research Form та Myers-Briggs) містяться в шкалах 16 PF (Conn & Rieke, 1994; Cattell, 1996) [21; 22]. Цікаво, що факторна структура 16 PF близька до тесту Сонді, незважаючи на те, що ці діагностичні методики базується на різних теоріях [17]. https://en.wikipedia.org/wiki/16PF_Questionnaire - cite_note-54 З першого випуску в 1949 році опитувальник 16-PF неодноразово переглядався, а поточна версія була розроблена в 1993 році. Вона була повторно стандартизована (2002 рік), у четвертому та п'ятому виданнях 16-PF було виокремлено п'ять глобальних факторів, кожен з яких включає в себе декілька основних. Таблиця 1 показує, як 16 основних факторів пов'язані з глобальними. Слід відмітити, що фактор В вважається відокремленим від інших, оскільки він не є частиною ієрархічної структури особистості.

Глобальні і основні фактори Кеттелла

Інтроверсія/ екстраверсія	Низька тривожність/ висока тривожність	Сензитивність /жорсткість	Конформізм/ незалежність	Нестриманість/с амоконтроль
A: Відкритість	C: Емоційна стабільність	A: Відкритість	E: Незалежність	F: Безтурботність
F: Безтурботність	L: Підозрілість	I: Піддатливість	Q2: Самостійність	G: Совісність
H: Сміливість	O: Почуття провини	M: Мрійливість	L: Підозрілість	M: Мрійливість
Q2: Самостійність	Q4: Напруженість	Q1: Радикалізм	Q1: Радикалізм	Q3: Самоконтроль
N: Витонченість			M Мрійливість	

Встановлено, що глобальні фактори досить узгоджуються з рисами «Опитувальника Великої П'ятірки» (BF) [21; 25]. Так, риса BF «екстраверсія» пов'язана з глобальним фактором 16-PF «екстраверсія»; риса BF «нейротизм» - з глобальним фактором 16-PF «тривожність»; риса BF «сумлінність» - з фактором 16-PF «самоконтроль/нестриманість»; риса BF «відкритість досвіду» пов'язана з глобальним фактором 16-PF «сензитивність/жорсткість»; риса BF «поступливість» - з фактором 16-PF «конформізм/незалежність» [22; 23]. Вважається, що це є наслідком розробки факторів Великої П'ятірки здійснювалась дослідниками (Голдберг, Коста і МакКра, 1963) на основі факторного аналізу відповідей на ті самі питання, що й при розробці 16-PF, виходячи з припущення, що п'ять факторів буде цілком достатньо [24].

Найпоширеніший варіант опитувальника 16-PF містить 187 тверджень (версії А і В). Інтерпретація результатів залежить від кількості відповідей за кожним фактором і оцінюється згідно з ключем спочатку в «сирих» балах, а потім - в стенах (умовних балах десятибальної шкали від 1 до 10). Вважається, що показники в межах 1-3 бали – це низький індекс прояву властивості; 5-7 балів – середній рівень (гармонійна особистість); 8-10 балів – високий рівень прояву властивості, акцентуованість риси або стан емоційної напруженості.

Для вирішення питання відповідності базових норм опитувальника 16-PF, а також коректності їх використання при тестуванні поліцейських проведено експериментальне дослідження. Спочатку був розроблений українськомовний варіант опитувальника 16-PF, текст якого максимально наближений до

змісту оригінальної версії, в якому використовувалися типові для української мови особистісні дескриптори. Наведемо інструкцію і українськомовний варіант опитувальника (форма «А»).

Багатофакторний особистісний опитувальник Р.Кеттелла:

Інструкція

Вам пропонується 187 запитань у формі тверджень із варіантами відповідей «а», «б», «в». Ви повинні визначити своє ставлення до кожного з наведених тверджень, обравши один із запропонованих варіантів відповіді. Це допоможе зрозуміти деякі властивості Вашої особистості, Ваші погляди, інтереси, звички тощо. Занесіть свою відповідь до бланку відповідей, акуратно зробивши позначку (хрестик, «галочку») у клітинці, яка відповідає обраному Вами варіанту відповідного номера запитання.

Намагайтеся відповідати щиро і якомога точніше виражати своє власне ставлення. Відповідаючи, дотримуйтеся декількох простих правил: 1. Оцінюючи себе, уявіть найбільш типову для Вас ситуацію, яка відповідає змісту запитання. Виходячи з цього давайте відповідь. Не витрачайте багато часу на роздуми. Давайте ту відповідь, яка першою спаде на думку. 2 Відповідайте максимально відверто. Пам'ятайте, що не існує "правильних" чи "неправильних", "гарних" чи "поганих" думок відносно запропонованих життєвих міркувань. Не намагайтеся справити приємне враження своїми відповідями, вони повинні відображати лише притаманні Вам особливості поведінки. 3. Намагайтеся не дуже часто використовувати невизначені відповіді типу: "не знаю", "не впевнений", "дещо середнє" тощо, бо вони не несуть інформації про Вашу особистість. 4. Опитувальник містить кілька логічних задач, які не мають проміжної відповіді (усі варіанти рівноцінні). Тут Ви повинні обрати єдино правильну відповідь. 5. У жодному разі нічого не пропускайте. Перевіряйте себе, щоб Ваші позначки у бланку відповідей точно відповідали номерам запитань.

Питання психології

Текст опитувальника

1. Я добре зрозумів інструкцію, до цього опитувальника:
а) так; б) не впевнений; в) ні.
2. Я готовий відповідати на кожне запитання якомога відвертіше:
а) так; б) не впевнений; в) ні.
3. Я б хотів мати дачу, яка розміщена:
а) в поживленому дачному селищі;
б) дещо середнє;
в) усамітнену в лісі.
4. Я можу знайти в собі достатньо сил, щоб справитися з життєвими труднощами:
а) завжди; б) зазвичай; в) рідко.
5. Мені стає не по собі, коли бачу диких тварин, навіть якщо вони зачинені у міцних клітках:
а) так, це правда; б) не впевнений; в) ні, це невірно.
6. Я утримуюсь від критики людей та їх поглядів:
а) так; б) іноді; в) ні.
7. Я роблю людям різкі критичні зауваження, якщо вони, на мою думку, того заслуговують:
а) зазвичай; б) іноді; в) ніколи не роблю.
8. Я більше надаю перевагу нескладній класичній музиці, ніж сучасним популярним мелодіям:
а) так; б) не впевнений; в) ні.
9. Якщо б я побачив сусідських дітей, які не на жарт сваряться, то я:
а) дав би їм можливість самим вияснити відносини;
б) не знаю, що б зробив;
в) намагався б їх розсудити.
10. На зборах та в компаніях:
а) намагаюсь бути активним;
б) щось середнє;
в) надаю перевагу залишатись осторонь.
11. На мою думку цікавіше бути:
а) інженером-конструктором;
б) не знаю, що обрати;
в) драматургом.
12. Я швидше зупинився б на вулиці для того, щоб подивитись на роботу художника, аніж слухати, як сваряться люди:
а) так, це правда; б) не впевнений; в) ні, це невірно.
13. Зазвичай я спокійно перенесу самовдоволення людей, навіть якщо вони вихваляються чи якимось іншим чином показують, що вони високої думки про себе:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
14. Якщо людина обманює, я майже завжди можу помітити це за виразом її обличчя:
а) так; б) дещо середнє; в) ні.
15. Я вважаю, що найнуднішу повсякденну роботу завжди потрібно доводити до завершення, навіть якщо здається, що у цьому немає необхідності:
а) згідний; б) не впевнений; в) не згідний.
16. Я надав би перевагу взятись за роботу:
а) де можна багато заробляти, навіть якщо заробітки непостійні;
б) не знаю, що вибрати;
в) із постійною, але відносно невисокою зарплатнею.
17. Я говорю про свої почуття:
а) тільки у випадку необхідності;
б) вірно дещо середнє;
в) охоче, коли з'являється можливість.
18. Іноді у мене виникають відчуття безпричинного раптового страху чи невизначеного неспокою:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
19. Коли мене несправедливо критикують за те, в чому я не винен, я:
а) жодного почуття вини у мене не виникає;
б) щось середнє;
в) я все ж відчуваю себе трохи винним.
20. На роботі у мене буває більше труднощів з людьми, які:
а) відмовляються використовувати сучасні методи;
б) не знаю, що обрати;
в) постійно намагаються щось змінити в роботі, яка і так іде нормально.
21. Приймаючи рішення, я керуюся більше:
а) серцем; б) серцем і розумом однаково; в) розумом.
22. Люди були б щасливіші, якби вони більше часу проводили у товаристві своїх друзів:
а) так; б) вірно дещо середнє; в) ні.
23. Плануючи майбутнє, я часто розраховую на удачу:
а) так; б) важко відповісти; в) ні.
24. Розмовляючи, я схильний:
а) висловлювати свої думки відразу, як тільки вони спадають на думку;
б) щось середнє;
в) спочатку добре сформулювати свої думки.
25. Навіть якщо я через щось дуже розлючений, я заспокоююсь досить швидко:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
26. При рівній тривалості робочого дня та однакової зарплатні мені цікавіше було б працювати:
а) столяром чи кухарем;
б) не знаю, що вибрати;
в) офіціантом у хорошому ресторані.
27. У мене було:
а) дуже мало виборчих посад;
б) декілька;
в) багато виборчих посад.
28. Слово "лопата" так відноситься до слова "копати", як слово "ніж" до слова:
а) гострий; б) різати; в) точити.
29. Іноколи якась нав'язлива думка не дає мені заснути:
а) так, це правда; б) не впевнений; в) ні, це не вірно.
30. У своєму житті я, як правило, завжди досягаю тієї мети, яку поставив перед собою:
а) так, це правда; б) не впевнений; в) ні, це не вірно.
31. Застарілий закон повинен бути змінений:
а) тільки після ґрунтового обговорення;
б) щось середнє;
в) негайно.
32. Мені стає ніяково, якщо справа вимагає від мене швидких дій, котрі якимось впливають на інших людей:

Питання психології

- а) так, це правда; б) не впевнений; в) ні, це не вірно.
33. Більшість знайомих вважає мене веселим співрозмовником:
а) так; б) не впевнений; в) ні.
34. Коли я бачу неохайних та неакуратних людей:
а) мене це не хвилює;
б) вірно дещо середнє;
в) вони викликають у мене неприязнь і огиду.
35. Я буваю злегка розгубленим, зненацька опинившись у центрі уваги:
а) так; б) вірно щось середнє; в) ні.
36. Я завжди радий приєднатися до великої компанії, наприклад, зустрітися увечері з друзями, піти на танці, взяти участь у цікавому громадському заході:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
37. У школі я надавав перевагу:
а) урокам музики (співів);
б) важко сказати;
в) заняттям у майстернях, ручній праці.
38. Якщо мене призначають відповідальним за щось, я наполягаю на тому, щоб мої розпорядження суворо виконувались, а інакше відмовляюсь від доручення:
а) так; б) інколи; в) ні.
39. Важливіше, щоб батьки:
а) сприяли тонкому розвитку почуттів у своїх дітей;
б) щось середнє між а) і в);
в) вчили дітей керувати своїми почуттями.
40. Беручи участь у колективній роботі, я надав би перевагу:
а) постаратися покращити організацію роботи;
б) щось середнє;
в) вести записи і слідкувати за дотриманням правил.
41. Час від часу я відчуваю потребу зайнятися чимось, що вимагає значних фізичних зусиль:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
42. Я надав биперевагу спілкуванню з людьми ввічливими, делікатними, ніж з грубуватими і прямолінійними:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
43. Коли мене критикують на людях, це мене дуже пригнічує:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
44. Якщо мене викликає до себе начальник, то я:
а) використовую цей випадок, щоб попросити про те, що мені потрібно;
б) щось середнє;
в) хвилююсь, що зробив щось не так.
45. Я вважаю, що люди повинні дуже серйозно подумати перед тим, як відмовлятися від досвіду минулих століть.
а) так; б) не впевнений; в) ні.
46. Читаючи щось, я завжди добре усвідомлюю прихований намір автора переконати мене в чомусь.
а) так; б) не впевнений; в) ні.
47. Коли я навчався у 9-11 класах, то брав участь у спортивному житті школи:
а) дуже рідко; б) від випадку до випадку; в) дуже часто.
48. Я підтримую вдома хороший порядок і майже завжди знаю, що де знаходиться.
а) так; б) вірно дещо середнє; в) ні.
49. Коли я думаю про те, що відбулося протягом дня, у мене нерідко виникає відчуття занепокоєння:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
50. Іноді я сумніваюсь у тому, чи дійсно люди, з якими я розмовляю, цікавляться тим, про що я говорю:
а) так; б) вірно дещо середнє; в) ні.
51. Якби мені довелося вибирати, я більше волів би бути:
а) лісником; б) важко вибрати; в) вчителем старших класів.
52. На день народження, до свят:
а) я люблю робити подарунки;
б) важко відповісти;
в) вважаю, що купівля подарунків – дещо неприємний обов'язок.
53. Слово “стомлений” так відноситься до слова “робота”, як слово “гордий” до слова:
а) усмішка; б) успіх; в) щасливий.
54. Яке із даних слів не підходить до двох інших:
а) свічка; б) місяць; в) лампа.
55. Мої друзі:
а) мене не підводили; б) іноді; в) підводили досить часто.
56. У мене є такі якості, за якими я явно виглядаю кращим за інших людей:
а) так; б) не впевнений; в) ні.
57. Коли я засмучений, то намагаюсь приховати свої почуття від інших:
а) так, це правда; б) вірно дещо середнє; в) ні, це не вірно.
58. Мені б хотілось ходити в кіно, на різні вистави та відвідувати інші заходи, де можна розважитись:
а) частіше одного разу на тиждень (частіше, ніж більшість людей);
б) приблизно раз на тиждень (як більшість людей);
в) ірідше одного разу на тиждень (рідше, ніж більшість людей).
59. Я вважаю, що особиста свобода в поведінці важливіша, ніж гарні манери та дотримання етикету:
а) так; б) не впевнений; в) ні.
60. У присутності людей, більш значимих, ніж я (старших за мене, чи більш досвідчених, чи тих, що мають більш високе соціальне становище) я схильний триматись скромно:
а) так; б) вірно дещо середнє; в) ні.
61. Мені важко розповісти що-небудь великій групі людей чи виступати перед великою аудиторією:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
62. Я добре орієнтуюсь у незнайомій місцевості, легко можу сказати, де північ, південь, захід, схід:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
63. Якщо б хтось розсердився на мене, то я:
а) намагався б його заспокоїти;
б) не знаю, що б я зробив;
в) це викликало б у мене роздратування.
64. Коли я бачу статтю, яку вважаю

Питання психології

- несправедливою, то швидше схильний забути про це, ніж з обуренням відповісти автору:
а) так; б) не впевнений; в) ні, це не так.
65. У моїй пам'яті не затримуються надовго неістотні дрібниці, наприклад, назви вулиць, магазинів:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
66. Мені могла б сподобатися робота ветеринара, який лікує і оперує тварин:
а) так; б) важко сказати; в) ні.
67. Я їм із насолодою і не завжди так турбуюся про свої манери, як це роблять інші люди:
а) так; б) не впевнений; в) ні.
68. Бувають періоди, коли мені не хочеться з кимось зустрічатись:
а) дуже рідко; б) щось середнє; в) досить часто.
69. Інколи мені говорять, що мій голос і вигляд занадто видають моє хвилювання:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
70. Коли я був підлітком і моя думка не співпадала з думкою батьків, я зазвичай:
а) залишався при своїй думці;
б) щось середнє;
в) поступався, визнаючи їх авторитет.
71. Я хотів би працювати в окремій кімнаті, а не в спільній з колегами:
а) так; б) не впевнений; в) ні.
72. Я надав би перевагу жити тихо, так, як мені подобається, аніж бути предметом захоплення завдяки своїм успіхам:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
73. У багатьох відношеннях я вважаю себе цілком зрілою людиною:
а) так; б) не впевнений; в) ні.
74. Критика у тій формі, у якій її здійснює багато людей, швидше вибиває мене з колії, ніж допомагає:
а) часто; б) зрідка; в) ніколи.
75. Я завжди здатний суворо контролювати прояви своїх почуттів:
а) так; б) дещо середнє; в) ні.
76. Якби я зробив корисний винахід, то волів би:
а) працювати над ним в лабораторії надалі;
б) важко вибрати;
в) потурбуватися про його практичне використання.
77. Слово "подив" так відноситься до слова "незвичайний", як слово "страх" до слова:
а) сміливий; б) тривожний; в) жадливий.
78. Котрий із дробів не підходить до двох інших:
а) 3/7; б) 3/9; в) 3/11.
79. Мені здається, що деякі люди не помічають чи уникають мене, хоч я не знаю, чому:
а) так; б) не впевнений; в) ні.
80. Люди ставляться до мене менш доброзичливо, ніж я цього заслуговую своїм добрим ставленням до них:
а) дуже часто; б) інколи; в) ніколи.
81. Вживання нецензурних виразів мені завжди огидне (навіть якщо при цьому немає осіб іншої статі):
а) так; б) щось середнє; в) ні.
82. У мене, безумовно, менше друзів, ніж у більшості людей:
а) так; б) дещо середнє; в) ні.
83. Я дуже не люблю бувати там, де немає з ким поговорити:
а) так; б) не впевнений; в) ні.
84. Люди іноді називають мене легковажним, хоча і вважають приємною людиною:
а) так; б) дещо середнє; в) ні.
85. У різних ситуаціях у суспільстві я відчував хвилювання, схоже на те, яке переживає людина перед виходом на сцену:
а) досить часто; б) зрідка; в) навряд чи коли-небудь.
86. У невеликому товаристві я волію триматись у стороні, мовчати і надаю можливість говорити іншим:
а) так; б) дещо середнє; в) ні.
87. Мені більше подобається читати:
а) реалістичні описання гострих військових, політичних конфліктів;
б) не знаю, що вибрати;
в) роман, який збуджує уяву, почуття.
88. Коли мною намагаються командувати, я навмисне роблю все навпаки:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
89. Якщо начальник або члени моєї сім'ї в чомусь докоряють мені, то це тільки тоді, коли для цього є підстави:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
90. Мені не подобається манера деяких людей безцеремонно розглядати когось на вулиці чи в магазинах:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
91. Під час тривалої подорожі я надав би перевагу:
а) читати що-небудь складне, але цікаве;
б) не знаю, що вибрав би;
в) провести час, ведучи бесіду з ким-небудь із супутників.
92. У жартах про смерть немає нічого поганого чи суперечливого доброго смаку:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
93. Якщо мої знайомі погано поводяться зі мною і не приховують своєї неприязні:
а) це ніскільки мене не пригнічує;
б) дещо середнє;
в) я падаю духом.
94. Мені стає ніяково, коли мене відверто розхвалюють чи говорять компліменти:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
95. Я волів би мати роботу:
а) з чітко визначеним постійним заробітком;
б) щось середнє;
в) з більш високою зарплатнею, котра залежала б від моїх зусиль і продуктивності.
96. Мені легше вирішити важке питання чи проблему:
а) якщо я обговорюю їх з іншими людьми;
б) щось середнє;
в) якщо я обмірковую їх на самоті.
97. Я охоче беру участь у громадському житті, в роботі різних комісій і т.д.:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
98. Виконуючи якусь роботу, я не заспокоююсь,

Питання психології

доки не будуть враховані навіть найнезначніші деталі:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
99. Іноді зовсім незначні перешкоди дуже сильно мене дратують:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
100. Я сплю міцно і ніколи не розмовляю уві сні:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
101. Якби я працював у господарській сфері, то мені було б цікавіше:
а) працювати з клієнтами;
б) щось середнє;
в) працювати з документацією.
102. Слово “розмір” так відноситься до слова “довжина”, як слово “нечесність” до слова:
а) в’язниця; б) різниця; в) крадіжка.
103. “АБ” так відноситься до “ГВ”, як “СР” до:
а) “ПО”; б) “ОП”; в) “ТУ”.
104. Коли люди поводяться нерозсудливо:
а) я ставлюсь до цього спокійно;
б) не впевнений;
в) відчуваю до них презирство.
105. Коли я слухаю музику, а поруч голосно розмовляють:
а) це мені не заважає, я можу зосередитись;
б) щось середнє;
в) це псує мені все задоволення і злить мене.
106. Гадаю, що про мене правильніше буде сказати, що я:
а) ввічливий і спокійний;
б) щось середнє;
в) енергійний і наполегливий.
107. Я вважаю, що:
а) більшу частину життєвого часу треба працювати, а розвагам слід приділяти часу небагато;
б) не впевнений;
в) жити потрібно весело, не особливо турбуючись про завтрашній день.
108. Краще бути обережним і очікувати меншого, ніж заздалегідь радіти, чекаючи успіху:
а) згідний; б) невпевнений; в) не згідний.
109. Якщо я замислююся про можливі труднощі у своїй роботі, то:
а) намагаюся заздалегідь спланувати, як їх подолати;
б) щось середнє;
в) думаю, що справлюся з ними, коли вони з’являться.
110. Я легко при звичаююся до будь-якого товариства:
а) так; б) не впевнений; в) ні.
111. Коли потрібно трохи дипломатії і уміння переконати людей у чомусь, переважно звертаються до мене:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
112. Мені було б цікавіше:
а) консулювати молодих людей, допомагати їм у виборі роботи;
б) важко відповісти;
в) працювати інженером-економістом.
113. Якщо я абсолютно впевнений, що людина чинить несправедливо чи егоїстично, я заявляю їй

про це, навіть якщо це загрожує мені певними неприємностями:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
114. Іноді я жартома роблю якість пустотливе зауваження тільки для того, щоб здивувати людей і подивитися, що вони на це скажуть:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
115. Я із задоволенням працював би в газеті оглядачем театральних постановок, концертів і т.п.:
а) так; б) не впевнений; в) ні.
116. Якщо мені доводиться довго сидіти на зборах, не розмовляючи і не рухаючись, я ніколи не відчуваю потреби щось малювати чи крутитись на стільці:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
117. Якщо мені хтось говорить те, що, як мені відомо, не відповідає дійсності, то я швидше подумаю:
а) “він – брехун”;
б) щось середнє;
в) “очевидно, його погано інформували”.
118. Передчуття, що мене очікує якість покарання, навіть якщо я не зробив нічого поганого, виникає у мене:
а) часто; б) інколи; в) рідко.
119. Думка про те, що хвороби зумовлені психічними причинами до тієї ж міри, як і фізичними (тілесними), - дуже перебільшена:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
120. Урочистість і яскравість повинні обов’язково зберігатись у будь-якій важливій державній церемонії:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
121. Мені. Неприємно, якщо люди вважають, що я надто нестриманий і нехтую правилами пристойності:
а) дуже; б) трохи; в) зовсім не турбує.
122. Працюючи над чимось, я волів би робити це:
а) у колективі;
б) не знаю, що б обрав;
в) самостійно.
123. Бувають періоди, коли мені важко стриматись від відчуття жалю до себе:
а) часто; б) іноді; в) ніколи.
124. Найчастіше люди надто швидко виводять мене із себе:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
125. Я завжди можу без особливих труднощів змінити свої старі звички і не повертатися до них більше:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
126. При однаковому заробітку я більше волів би бути:
а) адвокатом;
б) важко вибрати;
в) штурманом чи льотчиком.
127. Слово “краще” так відноситься до слова “найгірший”, як слово “повільніше” до слова:
а) скорий; б) найкращий; в) найшвидший.
128. Яке із наведених сполучень знаків повинне продовжити ряд: ХОООХХОООХХХ?

Питання психології

а) OXXX; б) OOXХ; в) XOOO.

129. Коли приходиться час для здійснення того, що я заздалегідь

планував і чекав, я іноді відчуваю, що я не спроможний це зробити:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

130. Зазвичай я можу зосереджено працювати, не звертаючи уваги на те, що люди довкола мене шумлять:

а) так; б) вірно дещо середнє; в) ні.

131. Буває, що я говорю незнайомим людям про речі, які здаються мені важливими, незалежно від того, запитують мене про це, чи ні:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

132. Я проводжу багато вільного часу, розмовляючи з друзями про ті приємні події, які ми разом колись пережили:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

133. Я отримую насолоду, коли здійснюю ризиковані вчинки тільки задля забави:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

134. Мене дуже дратує вигляд неприбраної кімнати:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

135. Я вважаю себе дуже відкритою для спілкування (комунікабельною) людиною:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

136. У спілкуванні з людьми:

а) я не намагаюсь стримувати свої почуття;

б) щось середнє;

в) приховую свої почуття.

137. Я люблю музику:

а) легку, бадьору, дещо прохолодну;

б) щось середнє;

в) емоційно насичену та сентиментальну.

138. Краса поезії мене захоплює більше, ніж краса і досконалість зброї:

а) так; б) не впевнений; в) ні.

139. Якщо моє вдале зауваження залишилось непоміченим:

а) я не повторюю його;

б) важко відповісти;

в) повторюю своє зауваження знову.

140. Мені хотілось би здійснювати роботу серед неповнолітніх правопорушників. Звільнених на поруки:

а) так; б) не впевнений; в) ні.

141. Для мене більш важливим є:

а) зберігати добрі стосунки з людьми;

б) вірно дещо середнє;

в) вільно виражати свої почуття.

142. У туристичній поїздці я більше волів би притримуватися програми, складеної спеціалістами, аніж самому планувати свій маршрут:

а) так; б) не впевнений; в) ні.

143. Про мене справедливо думають, що я наполеглива і працьовита людина, проте успіхів домагаюсь рідко:

а) так; б) не впевнений; в) ні.

144. Якщо люди зловживають моїм добрим ставленням до них, я не ображаюсь і швидко забуваю про це:

а) згідний; б) не впевнений; в) не згідний.

145. Якби у групі спалахнула гаряча суперечка:

а) мені було б цікаво, хто вийде переможцем;

б) щось середнє;

в) я б дуже хотів, щоб усе закінчилось мирно.

146. Я волію планувати свої справи сам, без стороннього втручання і чужих порад:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

147. Іноді почуття заздрості впливає на мої вчинки:

а) так; б) вірно дещо середнє; в) ні.

148. Я твердо переконаний, що начальник може бути не завжди правий, але він завжди має право наполягти на своєму:

а) так; б) не впевнений; в) ні.

149. Я починаю нервувати, коли замислююсь про все, що мене очікує:

а) так; б) інколи; в) ні.

150. Якщо я беру участь у якій-небудь грі, а оточуючі голосно висловлюють свої міркування, мене це не виводить з рівноваги:

а) так; б) не впевнений; в) ні.

151. Мені здається, що цікавіше бути:

а) художником;

б) не знаю, що вибрати;

в) директором театру чи кіностудії;

152. Яке із вказаних слів не підходить до двох інших:

а) будь-який; б) декілька; в) більшість.

153. Слово “полум’я” так відноситься до слова “жар”, як “троянда” до:

а) колбочки; б) червоні пелюстки; в) аромат.

154. У мене бувають такі хвилюючі сни, що через них я прокидаюся:

а) часто; б) зрідка; в) практично ніколи.

155. Навіть якщо на шляху до успіху є серйозні перешкоди, я все-таки вважаю, що варто ризикнути:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

156. Мені подобаються ситуації, в яких я мимоволі опиняюсь у ролі керівника, оскільки краще за всіх знаю, що повинен робити колектив:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

157. Мені більше подобається одягатися скромно, ніж яскраво і оригінально:

а) згідний; б) не впевнений; в) не згідний.

158. Вечір, проведений за улюбленим заняттям, приваблює мене більше, ніж весела вечірка:

а) так; б) не впевнений; в) ні.

159. Часом я нехтую добрими порадами людей, хоча і знаю, що не повинен цього робити:

а) інколи; б) майже ніколи; в) ніколи.

160. Приймаючи рішення, я вважаю для себе обов’язковим враховувати основні загальноприйняті норми поведінки: «що таке добре і що таке погано»:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

161. Мені не подобається, коли люди дивляться, як я працюю:

а) так; б) щось середнє; в) ні.

162. Не завжди можна досягти результату поступовими поміркованими методами, іноді слід застосувати силу:

Питання психології

- а) так; б) щось середнє; в) ні.
163. У школі я надавав перевагу:
а) мовним дисциплінам;
б) важко відповісти;
в) математиці та арифметиці.
164. Інколи я засмучувався через те, що люди поза очі несхвально говорили про мене без усяких на те підстав:
а) так; б) важко відповісти; в) ні.
165. Розмова з пересічними людьми, які перебувають в полоні умовностей та керуються власними звичками:
а) часто буває цікавою і змістовною;
б) щось середнє;
в) дратує мене, оскільки обмежується дрібницями і їй бракує глибини.
166. Деякі речі викликають у мені такий гнів, що я волію взагалі про них не говорити:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
167. У вихованні важливіше:
а) оточити дитину любов'ю і турботою;
б) щось середнє;
в) виробити у дитини бажані звички і погляди на життя.
168. Люди вважають мене спокійною, врівноваженою людиною, яка залишається незворушною в будь-яких обставинах:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
169. Я вважаю, що наше суспільство, керуючись здоровим глуздом, повинне створювати нові звичаї і відкидати старі звички і традиції:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
170. У мене були неприємні випадки через те, що замислившись, я ставав неуважним:
а) навряд чи коли-небудь; б) дещо середнє; в) кілька разів.
171. Я краще засвоюю матеріал:
а) читаючи добре написану книгу;
б) щось середнє;
в) беручи участь у колективному обговоренні.
172. Я волію діяти по-своєму замість того, щоб дотримуватися загальноприйнятих правил:
а) так; б) не впевнений; в) ні.
173. Перед тим, як висловити свою думку, я волію почекаати, поки не буду цілком впевнений у своїй правоті:
а) завжди; б) переважно; в) тільки якщо це можливо.
174. Інколи дрібниці нестерпно діють мені на нерви, хоч я і розумію, що це не варте уваги:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
175. Я рідко говорю під впливом моменту щось таке, про що пізніше мені доводиться шкодувати:
а) так; б) не впевнений; в) ні.
176. Якби мене попросили організувати збір грошей комусь на подарунок чи брати участь в організації ювілейного свята:
а) я б погодився;
б) не знаю, що би зробив;
в) сказав би, що, на жаль, дуже зайнятий.
177. Яке з наведених слів не підходить до двох інших:
а) широкий; б) зигзагоподібний; в) прямий.

178. Слово “швидко” так відноситься до слова “ніколи”, як слово “близько” до слова:
а) ніде; б) далеко; в) десь.
179. Якщо я ненароком порушую правила поведінки в суспільстві, то досить швидко про це забуваю:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
180. Оточуючим відомо, що у мене багато різних ідей і я майже завжди можу запропонувати якийсь вирішення проблеми:
а) так; б) дещо середнє; в) ні.
181. Напевно, для мене більш характерна:
а) нервозність при зіткненні з несподіваними труднощами;
б) не знаю, що вибрати;
в) терпимість до бажань (вимог) інших людей.
182. Мене вважають людиною, яка здатна дуже сильно захоплюватись:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
183. Мені подобається робота різноманітна, пов'язана з частими перемінами і поїздками, навіть якщо вона трохи небезпечна:
а) згідний; б) вірно дещо середнє; в) не згідний.
184. Я людина дуже пунктуальна і завжди наполягаю, щоб усе виконувалось якомога точніше:
а) згідний; б) вірно дещо середнє; в) не згідний.
185. Мені приносить задоволення робота, яка вимагає особливий добросовісності і витонченої майстерності:
а) так; б) щось середнє; в) ні.
186. Я належу до числа енергійних людей, які завжди чимось зайняті:
а) так; б) невпевнений; в) ні.
187. Я добросовісно відповів на всі запитання і жодного не пропустив:
а) так; б) невпевнений; в) ні.

Кінець тестування.

Українськомовна форма «Б» опитувальника, бланк відповідей, ключі для підрахунку результатів, а також таблиці для переведення «сирих» балів у стени в статті не наводяться через обмежений обсяг, їх можна отримати з деяких джерел [4; 20].

У процесі встановлення психодіагностичного потенціалу української версії опитувальника розраховувались показники його надійності - ретестової, надійності паралельних форм і внутрішньої узгодженості. *Ретестова надійність* визначалась через коефіцієнти кореляції між результатами двох послідовних тестувань тих самих респондентів з інтервалом у 2 тижні; вона представлена в табл. 2; середнє арифметичне коефіцієнтів становить 0,79. Отримані значення задовольняють психометричним вимогам до тестів, цей показник можна вважати індексом ретестової надійності опитувальника.

Коефіцієнти кореляції між результатами двох послідовних тестувань з використанням опитувальника 16-PF (N=290, p=0,01)

Основні фактори 16-PF															
A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4
0.75	0.81	0.79	0.81	0.82	0.76	0.77	0.75	0.83	0.80	0.77	0.81	0.78	0.76	0.77	0.80

Для частини обстежуваних пропонувались різні варіанти опитувальника (форми А і Б), які розглядалися як *паралельні форми* (обидві форми складаються з однакової кількості завдань; вирівняні за структурою і змістом;

результати, отримані з їх допомогою, виявились подібними). Коефіцієнти кореляції між результатами (одержані при тестуванні з двотижневим інтервалом) представлені в таблиці 3.

Таблиця 3

Коефіцієнти кореляції між результатами двох послідовних тестувань з використанням різних версій опитувальника 16-PF (N=180, p=0,01)

Основні фактори 16-PF															
A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4
0.76	0.78	0.77	0.80	0.80	0.77	0.79	0.75	0.80	0.78	0.79	0.82	0.74	0.77	0.80	0.77

Середнє арифметичне коефіцієнтів кореляції становить 0,78; це значення можна вважати показником надійності паралельних форм. Таким чином, надійність є задовільною. При перевірці за допомогою t-критерію Ст'юдента не зафіксовано значущих відмінностей між розподілом тестових показників за різними версіями опитувальника 16-PF. Не встановлено значущих відмінностей між розподілом результатів тестування також при перевірці за допомогою критерію Пірсона χ^2 . Отже

різні українські версії опитувальника можна вважати практично однаковими.

З метою перевірки *внутрішньої узгодженості* завдань українськомовного варіанту опитувальника 16-PF розраховувався коефіцієнт α -Кронбаха (табл. 4). Усі отримані показники (значення коефіцієнтів перебувають в інтервалі від 0,63 до 0,77) можна вважати допустимими з позиції вимог до психодіагностичного інструментарію.

Таблиця 4

Коефіцієнти α -Кронбаха для опитувальника 16-PF

Номери шкал																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
α	0.63	0.65	0.69	0.73	0.68	0.70	0.74	0.69	0.71	0.75	0.77	0.73	0.69	0.74	0.70	0.71

Усі вищенаведені результати свідчать про задовільну надійність адаптованого українськомовного опитувальника 16-PF.

З метою дослідження *конструктивної валідності* адаптованого опитувальника 16-PF проведено порівняння даних з результатами інших методик, валідність яких є доведеною (ЕРІ, Айзенка), а також адаптованих нами Індивідуально-типологічного опитувальника (ІТО) і Опитувальника Великої П'ятірки (ОВП). Виявлено очікувані кореляції шкали А з шкалою екстраверсії опитувальника ЕРІ Айзенка, а також шкали С з шкалою нейротизму цього ж опитувальника ($r = 0,51$; $p = 0,01$ і $r = 0,55$; $p = 0,01$ відповідно). Також фактори опитувальника 16-PF виявились корелюючими з деякими шкалами ІТО і ОВП (табл. 5 і 6). Так,

фактори А, С, F, H, Q2 опитувальника 16-PF, які притаманні активним, емоційно стабільним, безтурботним, сміливим і радикальним особам, позитивно корелюють з шкалами стеничного типу реагування ІТО (екстраверсією, спонтанністю і агресивністю) і негативно – з шкалами гіпостеничного регістру (інтроверсією, сензитивністю і тривожністю). Натомість фактори G, I, O, Q4, які про такі риси, як свідомість, чуттєвість, тривожність, внутрішня напруженість позитивно корелюють з гіпостеничними шкалами ІТО і негативно – зі стеничними. Шкала L, яка характеризує особу в параметрах підозрілість-довірливість, корелює зі шкалами змішаного типу реагування ІТО: позитивно з ригідністю і негативно – з емотивністю.

Кореляції деяких факторів опитувальника 16-PF та шкал ІТО

Шкали ІТО	Шкали опитувальника 16-PF									
	A	C	F	G	H	I	L	O	Q2	Q4
1	0.55**	0.60**	0.36	0.15	0.46*	0.12	-0.30	0.17	0.40*	0.05
2	0.40*	0.45**	0.39*	-0.22	0.41*	-0.37	-0.33	-0.15	0.32*	-0.40*
3	0.42*	0.46**	0.36	-0.31*	0.51	-0.31	-0.32	-0.44*	0.39**	-0.44**
4	0.10	0.32	-0.24	0.44**	0.30	-0.37	0.40*	-0.20	-0.30*	0.29*
5	-0.32*	-0.13	-0.34*	0.25	-0.10	0.40**	0.21	0.35*	-0.14	0.23
6	-0.31*	-0.24	-0.35	0.30*	-0.31	0.30*	0.33	0.40**	-0.32	0.41**
7	-0.22	-0.45**	-0.34	0.36	-0.41*	0.23	0.41*	0.36	-0.45**	0.30*
8	0.30*	0.31*	0.11	0.23	0.33*	0.25	-0.40**	0.25	0.22	0.29

Примітка: * – p = 0,05, ** – p = 0,01. N = 290.

Шкали 16-PF: А – відкритість/замкнутість;
 С – емоційна стабільність/нестабільність;
 F – безтурботність/заклопотаність;
 G – совісність/легковажність;
 H – сміливість/боязкість;
 I – піддатливість/жорсткість;
 L – підозрілість/довірливість;
 O – тривожність/самовпевненість;
 Q2 – самостійність/залежність;
 Q4 – напруженість/розслабленість.

Шкали ІТО: 1 – екстраверсія; 2 – спонтанність; 3 – агресивність; 4 – ригідність; 5 – інтроверсія; 6 – сензитивність; 7 – тривожність; 8 – лабільність (емотивність).

Для решти факторів 16-PF встановлені незначні коефіцієнти кореляції з шкалами ІТО, які, зазвичай, не перевищують 0,30; скажімо, фактора Е (незалежність) з шкалою

4 опитувальника ІТО; фактора N (витонченість) з шкалами 5; 6 і 7 опитувальника ІТО; Q1 (радикалізм) з шкалами 2 і 4 ІТО; Q3 (самоконтроль) з шкалою 8 опитувальника ІТО. Виявлені кореляційні зв'язки, в основному, були очікуваними і відповідають існуючим теоретико-психологічним уявленням, які ґрунтуються на ортогональній моделі особистості й теорії провідних тенденцій. Одержані дані на основі порівняння шкал опитувальників 16-PF та ІТО, також дають можливість дійти висновку про те, що українськомовна версія опитувальника 16 PF характеризується задовільними показниками критеріальної валідності за параметрами стеничності-гіпостеничності ($r = 0,35-0,65$; $p = 0,01$).

Таблиця 6

Кореляції глобальних факторів 16-PF з рисами ОВП

Глобальні фактори 16 PF	Риси ОВП				
	екстраверсія	нейротизм	сумлінність	поступливість	відкритість досвіду
1	0.75**	-0.70**	-0.30	-0.25	0.45**
2	-0.73**	0.84**	0.40*	0.42**	-0.40*
3	0.32*	-0.45*	-0.32*	-0.35*	0.30
4	0.30	-0.35*	-0.25	-0.45**	0.35*
5	-0.31*	-0.15	0.40*	0.35*	-0.25

Примітка: * – p = 0,05, ** – p = 0,01. N = 290.

Глобальні фактори 16-PF: 1 – інтроверсія-екстраверсія; 2 – низька тривожність-висока; 3 – сензитивність-жорсткість; 4 – конформізм-незалежність; 5 – нестриманість-самоконтроль.

З таблиці 6 також видно, що однойменні шкали 16-PF і ОВП -

екстраверсії і нейротизму (тривожності) найбільше корелюють між собою ($r = 0,70-0,84$), що було очікуваним і свідчить про критеріальну валідність українськомовного опитувальника 16 PF (за критеріями екстраверсії-нейротизму). Щодо інших шкал опитувальників встановлено позитивні

кореляції шкал стеничного реєстру ОВП (екстраверсії і відкритості досвіду) з шкалами стеничного типу реагування опитувальника 16-PF: глобальними факторами 1 (екстраверсія), 3 (жорсткість), 4 (незалежність) ($r = 0,30-0,45$) і негативні коефіцієнти кореляції з глобальними факторами гіпостеничного типу 16-PF: 2 (тривожність) і 5 (самоконтроль) ($r = -0,25 - -0,31$). Відповідно шкали гіпостеничного типу ОВП (сумлінності і поступливості) позитивно корелюють з гіпостеничними глобальними факторами 16-PF тривожністю і самоконтролем (0,35 - 0,42) і негативно з глобальними факторами стеничного типу – екстраверсії і незалежності ($-0,25 - -0,45$). Це також є підтвердженням валідності українськомовного опитувальника 16-PF за додатковими критеріями типів реагування. Отримані результати підтверджують дані, отримані іншими дослідниками і описаними в літературних джерелах, зокрема Costa, P.T., McCrae, R.R. (1985); Conn, S.R., & Rieke, M.L. (1994).

Висновки. Таким чином, встановлено досить значні психодіагностичні можливості українськомовної версії опитувальника 16-PF. За допомогою кореляційного аналізу проведено порівняння результатів

тестування респондентів з використанням 16-PF та Індивідуально-типологічного опитувальника (ІТО), а також Опитувальника Великої П'ятірки (ОВП). На цій основі встановлено значення критеріальної валідності опитувальника, а також індекси ретестової надійності і надійності паралельних форм, внутрішньої узгодженості. Усі психометричні показники опитувальника задовольняють існуючим вимогам до психодіагностичного інструментарію. За результатами проведеного дослідження можливо висновувати про те, що українськомовний варіант опитувальника 16-PF являє собою важливий психодіагностичний інструмент для роботи з персоналом поліції. Використання опитувальника дозволить практичному психологу прогнозувати ефективність професійної діяльності, надавати рекомендації щодо вибору працівником поліції спеціалізації і планування можливостей подальшого професійного і особистісного росту. У подальшому планується провести стандартизацію опитувальника Кеттелла, а також продовжувати роботу щодо розробки українськомовних версій інших зарубіжних психодіагностичних методик.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41 (від 09.10.2015). СТ.379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звертання 21.01.2019).
2. *Методики психологічної діагностики індивідуально-психологічних особливостей працівників Національної поліції України: методичні рекомендації* (2020)/ Криволапчук В.О, Сизоненко А.С., Остапович В.П., Барко В.І. ДНДІ МВС України.
3. *Професіограми за основними видами поліцейської діяльності: наук.-практ. посіб.* (2018) / В.П. Остапович, І.О. Дубова, В.І. Барко та інші; за заг. ред. проф. В.О. Криволапчува. ДНДІ МВС України, ФОП Кандиба Т.П.
4. Криволапчук В.О., Барко В.І., Клименко І.В. (2010). *Діагностика професійно важливих якостей керівників органів внутрішніх справ України*. Навчально-методичний посібник. Академія управління МВС.
5. Barko, V., Okhrimenko, I., Ostapovich, V., Medvediev, V., & Sprynchuk, S. (2020). *Professional psychological potential of a modern police manager as the basis for the formation of an effective managerial system*. International Journal of Applied Exercise Physiology, 9(11). Retrieved from: <http://www.ijaep.com/index.php/IJAE/article/view/1196>
6. Bondarenko, V., Okhrimenko, I., Yevdokimova, O., Sydoruk, N., Dzhazhyk, O., Boichuk, I., Kalashnik, N., Kozlovets, M., Slyusar, V., Pavlenko, V., Biruk, N., Verbovskiy, I., & Bloshchynskiy, I. (2020). *Professional Skills and Competencies of the Future Police Officers*. International Journal of Applied Exercise Physiology, 9(5). Retrieved from <http://www.ijaep.com/index.php/IJAE/article/view/975>
7. Cochrane, R.E., Tett, R., Vandecreek, L. (2003). *Psychological Testing and the Selection of Police Officers. A National Survey*. Criminal Justice and Behavior. No. 30(5). Retrieved from: <https://www.researchgate.net/publication/247743668> (дата звернення: 03.02.2020).

8. Barrett, G. V., Miguel, R. F., Hurd, J. M., Lueke, S. B., Tan, J. A. (2003). *Practical Issues in the Use of Personality Tests in Police Selection*. Public Personnel Management. Vol. 32, no. 4.
9. John, O.P., Naumann, L.P., Soto C.J. (2008). *Paradigm Shift to the Integrative Big-Five Trait Taxonomy: History, Measurement, and, Conceptual Issues // O.P. John, R.W. Robins, L.A. Pervin (Eds.). Handbook of personality: Theory and research*. Guilford Press..
10. Schuerger, J.M. (March 1995). *Career Assessment and The Sixteen Personality Factor Questionnaire*. Journal of Career Assessment. 3 (2) doi:10.1177/106907279500300204. S2CID 143342751.
11. Cattell, R. B. (1978). *Use of Factor Analysis in Behavioral and Life Sciences*. New York: Plenum.¹
12. Boyle, Gregory J. (January 1989). *Re-examination of the major personality-type factors in the Cattell, Comrey and Eysenck scales: Were the factor solutions by Noller et al. optimal?*. Personality and Individual Differences. 10 (12): doi:10.1016/0191-8869(89)90241-9.
13. Cattell, R. B. (1995). *The fallacy of five factors in the personality sphere*. The Psychologist. 8 (5).
14. Cattell, Raymond B. (1945). *The Description of Personality: Principles and Findings in a Factor Analysis*. The American Journal of Psychology. 58 (1). doi:10.2307/1417576. JSTOR 1417576.
15. Cattell, Raymond B. (September 1947). *Confirmation and clarification of primary personality factors*. Psychometrika. 12 (3). doi:10.1007/BF02289253. PMID 20260610. S2CID 28667497.
16. Cattell, Raymond B. (July 1948). *The primary personality factors in women compared with those in men*. British Journal of Statistical Psychology. 1 (2). doi:10.1111/j.2044-8317.1948.tb00231.x.
17. Cattell, R.B. (1957). *Personality and motivation structure and measurement*. New York: World Book.
18. Cattell, R. B. (1973). *Personality and Mood by Questionnaire*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
19. Müller-Roger, W. G., Capitão, C. G. (2009). *Professional tendency and personality: research on the correlation among measures of these constructs*. Psicologia: Ciência e Profissão. 29 (3). doi:10.1590/S1414-98932009000300012
20. Conn, S. R.; Rieke, M. L. (1994). *The 16PF Fifth Edition Technical Manual*. Institute for Personality and Ability Testing. ISBN 978-0-918296-22-1.
21. Cattell, R. B.; Krug, Samuel E. (September 1986). *The Number of Factors in the 16PF: A Review of the Evidence with Special Emphasis on Methodological Problems*. Educational and Psychological Measurement. 46 (3). doi:10.1177/0013164486463002. S2CID 143507573.
22. Hofer, S. M.; Eber, H. W. (2002). *Second-order factor structure of the Cattell Sixteen Personality Factor Questionnaire*. In de Raad, Boele; Perugini, Marco (eds.). Big Five Assessment. Hogrefe & Huber. ISBN 978-0-88937-242-9.
23. Cattell, H.E.P. (1996). *The original big-five: A historical perspective*. European Review of Psychology. 46 (1).
24. Costa, P.T., McCrae, R.R. (1985). *The NEO Personality Inventory Manual*. Psychological Assessment Resources.
25. Cattell R. B. (1957). *Personality and Motivation Structure and Measurement*. World Book CO.

References

1. Pro Natsionalnu politsiu : Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 r. № 580-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2015. № 40–41 (vid 09.10.2015). St. 379. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (data zvernennia: 27.08.2020)..
2. Metodyky psykhologichnoi diahnozyky indyvidualno-psykhologichnykh osoblyvostei pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy: metodychni rekomendatsii (2020) / Kryvolapchuk V.O, Syzonenko A.S., Ostapovych V.P., Barko V.I. DNDI MVS Ukrainy.
3. Profesiogramy za osnovnymy vydamy politseiskoi diialnosti: nauk.-prakt.posib. (2018) / V.P. Ostapovych, I.O. Dubova, V.I. Barko ta inshi; za zah. red. prof. V.O. Kryvolapchuva. DNDI MVS Ukrainy; FOP Kandyba T.P.
4. Kryvolapchuk V.O., Barko V.I., Klymenko I.V. (2010). Diagnostyka profesijno vazhlyvykh jakostei kerivnykiv organiv vnutrishnih sprav Ukrainy [Diagnosis of professionally important qualities of the heads of internal affairs of Ukraine]. Navchalno-metodychnyi posibnyk. Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs..
5. Barko, V., Okhrimenko, I., Ostapovich, V., Medvediev, V., & Sprynchuk, S. (2020). *Professional psychological potential of a modern police manager as the basis for the formation of an effective managerial system*. International Journal of Applied Exercise Physiology, 9(11). Retrieved from: <http://www.ijaep.com/index.php/IJAE/article/view/1196>

6. Bondarenko, V., Okhrimenko, I., Yevdokimova, O., Sydoruk, N., Dzhazhyk, O., Boichuk, I., Kalashnik, N., Kozlovets, M., Slyusar, V., Pavlenko, V., Biruk, N., Verbovskiy, I., & Bloshchynskiy, I. (2020). *Professional Skills and Competencies of the Future Police Officers*. International Journal of Applied Exercise Physiology, 9(5). Retrieved from <http://www.ijaep.com/index.php/IJAE/article/view/975>
7. Cochrane, R.E., Tett, R., Vandecreek, L. (2003). *Psychological Testing and the Selection of Police Officers. A National Survey*. Criminal Justice and Behavior. No. 30(5). Retrieved from: <https://www.researchgate.net/publication/247743668> (data zvernennia: 03.02.2020).
8. Barrett, G. V., Miguel, R. F., Hurd, J. M., Lueke, S. B., Tan, J. A. (2003). *Practical Issues in the Use of Personality Tests in Police Selection*. Public Personnel Management. Vol. 32, no. 4.
9. John, O.P., Naumann, L.P., Soto C.J. (2008). *Paradigm Shift to the Integrative Big-Five Trait Taxonomy: History, Measurement, and, Conceptual Issues // O.P. John, R.W. Robins, L.A. Pervin (Eds.). Handbook of personality: Theory and research*. Guilford Press..
10. Schuerger, J.M. (March 1995). *Career Assessment and The Sixteen Personality Factor Questionnaire*. Journal of Career Assessment. 3 (2) doi:10.1177/106907279500300204. S2CID 143342751.
11. Cattell, R. B. (1978). *Use of Factor Analysis in Behavioral and Life Sciences*. New York: Plenum.¹
12. Boyle, Gregory J. (January 1989). *Re-examination of the major personality-type factors in the Cattell, Comrey and Eysenck scales: Were the factor solutions by Noller et al. optimal?*. Personality and Individual Differences. 10 (12): doi:10.1016/0191-8869(89)90241-9.
13. Cattell, R. B. (1995). *The fallacy of five factors in the personality sphere*. The Psychologist. 8 (5).
14. Cattell, Raymond B. (1945). *The Description of Personality: Principles and Findings in a Factor Analysis*. The American Journal of Psychology. 58 (1). doi:10.2307/1417576. JSTOR 1417576.
15. Cattell, Raymond B. (September 1947). *Confirmation and clarification of primary personality factors*. Psychometrika. 12 (3). doi:10.1007/BF02289253. PMID 20260610. S2CID 28667497.
16. Cattell, Raymond B. (July 1948). *The primary personality factors in women compared with those in men*. British Journal of Statistical Psychology. 1 (2). doi:10.1111/j.2044-8317.1948.tb00231.x.
17. Cattell, R.B. (1957). *Personality and motivation structure and measurement*. New York: World Book.
18. Cattell, R. B. (1973). *Personality and Mood by Questionnaire*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
19. Müller-Roger, W. G., Capitão, C. G. (2009). *Professional tendency and personality: research on the correlation among measures of these constructs*. Psicologia: Ciência e Profissão. 29 (3). doi:10.1590/S1414-98932009000300012
20. Conn, S. R.; Rieke, M. L. (1994). *The 16PF Fifth Edition Technical Manual*. Institute for Personality and Ability Testing. ISBN 978-0-918296-22-1.
21. Cattell, R. B.; Krug, Samuel E. (September 1986). *The Number of Factors in the 16PF: A Review of the Evidence with Special Emphasis on Methodological Problems*. Educational and Psychological Measurement. 46 (3). doi:10.1177/0013164486463002. S2CID 143507573.
22. Hofer, S. M.; Eber, H. W. (2002). *Second-order factor structure of the Cattell Sixteen Personality Factor Questionnaire*. In de Raad, Boele; Perugini, Marco (eds.). Big Five Assessment. Hogrefe & Huber. ISBN 978-0-88937-242-9.
23. Cattell, H.E.P. (1996). *The original big-five: A historical perspective*. European Review of Psychology. 46 (1).
24. Costa, P.T., McCrae, R.R. (1985). *The NEO Personality Inventory Manual*. Psychological Assessment Resources.
25. Cattell R. B. (1957). *Personality and Motivation Structure and Measurement*. World Book CO.

Summary

Barko V. I. Main Researcher, State Research

Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

Barko V. V. Senior Researcher, State Research

Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

Zakharenko L. M. Ph.D. in Psychology, senior researcher of the scientific laboratory on problems of psychological support and psychophysiological research,

National Academy of Internal Affairs

STUDY OF INDIVIDUAL PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF POLICE OFFICERS USING AN ADAPTED UKRAINIAN LANGUAGE 16-PF QUESTIONNAIRE

Introduction. The article is devoted to the problem of establishing the psychodiagnostic capabilities of the Ukrainian version of the well-known psychodiagnostic tool for the study of personality structure - the

sixteen-factor questionnaire of R. Cattell (16- PF). This is a subjective personality self-assessment questionnaire, in our country there is a Ukrainian-language version published in 2010. The authors of the article represent the results of an experimental study on establishing the psychodiagnostic potential of this questionnaire.

Purpose. The purpose of this article is to establish the psychodiagnostic capabilities of the Ukrainian version of the Cattell 16-PF questionnaire. To achieve the goal, the following tasks must be performed: a) determine the methodology and sequence of the adaptation process; b) conduct testing of a representative sample of police officers using a Ukrainian-language questionnaire; c) establish the main psychometric indicators of the new questionnaire

Methods. The main research methods were: study and analysis of literary sources devoted to theoretical and applied aspects of studying the professional suitability of police officers; psychological diagnosis; surveys and interviews of police officers, expert evaluation, correlational analysis. Statistical data analysis was carried out using Microsoft Excel and SPSS Statistics.

Originality. For the first time in the article the adaptation of the Cattell 16-PF questionnaire in Ukrainian was carried out. Also in the article the the main psychometric characteristics of the adapted Cattell 16-PF questionnaire - criterion and construct validity, reliability (retest and parallel forms), internal consistency of scales, etc.). Thus the adapted questionnaire provides a comprehensive psychological diagnosis of a number of important individual psychological characteristics. Experimental data were obtained on a representative sample of employees of units of the National Police of Ukraine

Conclusion. Quite significant psychodiagnostic capabilities of the Ukrainian-language version of the 16-PF questionnaire were established. All of the psychometric Indexes of the questionnaire satisfy existing requirements for psychodiagnostics tools. In process of experimental research the unified approach to organization and implementation testing employees police have been implemented. According to the results of the conducted research maybe conclude that Ukrainian-speaking version of the 16-PF questionnaire is an important psychodiagnostic a tool for working with police personnel. It is shown that the use of the Ukrainian-language Cattell questionnaire allows to determine the personal typology of employees, provides an assessment and measurement of anxiety, adaptability, emotional stability, behavioral problems of police officers, etc. The study showed that the adapted questionnaire can be used for the purpose of psychological support of the activities of police officers, in particular, during the professional selection of personnel and appointment to positions.

Key words: Cattell's 16-PF questionnaire; National Police; Ukrainian language adaptation; psychometric indicators; average statistical norms; reliability; validity.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.
Received/Поступила: 31.03.23.